

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У МАЛОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ: ПОВЕДІНКОВІ АСПЕКТИ

© 2024 МЕРКУЛОВА Т. В., МАКСИМОВ М. С.

УДК 334.012.63:658
JEL Classification: D22; L26

Меркулова Т. В., Максимов М. С. Прийняття рішень у малому підприємстві: поведінкові аспекти

Формально класифікація суб'єктів підприємства на малий, середній та великий бізнес здійснюється на підставі кількісних критеріїв: виробництво продукції, величина обігу й активів, чисельність персоналу, при цьому вони є достатньо схожими в європейських країнах. Але кількісні показники розмірів бізнесу зумовлюють ряд поведінкових відмінних рис малого та середнього бізнесу. У статті на основі методології поведінкової економіки проаналізовано та систематизовано особливості прийняття рішень у такій формі бізнесу, як мале підприємство. Виділено такі сфери прийняття рішень, у яких вони проявляються: початок бізнесу та виникнення бізнес-ідеї; мета і критерії оцінки діяльності; організація бізнесу; методи та технології ведення бізнесу. Проаналізовано відхилення від класичних принципів раціональності, таких як максимізація прибутку й оптимізація діяльності, при прийнятті рішень у малому підприємстві. Обґрунтовано гіпотезу, що принцип максимізації прибутку в управлінні малим бізнесом заміщується принципом достатності або задовільності. Орієнтація на традиції, апробовані рецепти, поширені стандарти поведінки у веденні бізнесу надає стійкості і життєздатності малому підприємству, але одночасно несе загрозу застою, закріплення далеко не найкращих практик, відторгнення новацій. З метою запобігання подібним загрозам у роботі, використовуючи концепцію поштовхів, пропонується підхід до формування моделі прийняття рішень у малому бізнесі, який ґрунтується на бізнес-фреймворках. Розглядаючи фреймворк як своєрідний інструмент, який спрощує задачу і задає певний алгоритм дій, поведінкову модель можна подати як набір фреймворків, який забезпечує можливість використання більш продуктивних підходів, вимагаючи меншого рівня когнітивного навантаження від його користувачів. У такий спосіб певною мірою вирішується проблема ресурсної і когнітивної обмеженості, які притаманні малому підприємству, і підтримується прийняття більш ефективних рішень.

Ключові слова: мале підприємство, поведінкова економіка, прийняття рішень, принцип раціональності, бізнес-фреймворк.

Бібл.: 27.

Меркулова Тамара Вікторівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: tamara.merkulova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3507-5593>

Максимов Михайло Сергійович – старший викладач кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: mihanik@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1551-6224>

UDC 334.012.63:658
JEL Classification: D22; L26

Merkulova T. V., Maksymov M. S. Decision Making in Small Business: The Behavioral Aspects

Formally, the classification of business entities into small, medium and large businesses is carried out on the basis of quantitative criteria: production, the size of turnover and assets, the number of personnel, while they are quite similar in European countries. But quantitative indicators of business size determine a number of behavioral distinctive features of small and medium-sized businesses. The article, based on the methodology of behavioral economics, analyzes and systematizes the features of decision-making in such a form of business as small entrepreneurship. The following areas of decision-making in which they are manifested are allocated as follows: starting a business and the emergence of a business idea; aim and criteria for evaluating activities; business organization; methods and technologies of doing business. Deviations from the classical principles of rationality, such as profit maximization and optimization of activities, in decision-making in small business are analyzed. The hypothesis that the principle of profit maximization in small business management is replaced by the principle of sufficiency or satisfaction is substantiated. Orientation to traditions, proven recipes, common standards of behavior in doing business gives stability and viability to small business, but at the same time carries the threat of stagnation, consolidation of far from the best practices, rejection of innovations. In order to prevent such threats in work, using the conception of shocks, an approach to the formation of a decision-making model in small business, which is based on business frameworks, is proposed. Considering the framework as a kind of tool that simplifies the task and sets a certain algorithm of actions, the behavioral model can be presented as a set of frameworks that provides the possibility of using more productive approaches, requiring a lower level of cognitive load from its users. In this way, to a certain extent, the problem of resource and cognitive limitations, which are inherent in small business, is solved, and more effective decision-making is supported.

Keywords: small business, behavioral economics, decision-making, rationality principle, business framework.

Bibl.: 27.

Merkulova Tamara V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economic Cybernetics and Applied Economics, V. N. Karazin Kharkiv National University (4 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: tamara.merkulova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3507-5593>

Під малим підприємництвом розуміється функціонування малих підприємств, які характеризуються невеликими об'ємами діяльності, що означає використання обмеженої кількості робочої сили, отримання невисоких доходів і ведення локальних операцій. Ці підприємства часто зосереджуються на постачанні товарів чи послуг для певної спільноти чи ринкової ніші.

Попри невеликі об'єми діяльності мале підприємство є характерною складовою будь-якої економіки, представляючи специфічну форму бізнесу, яка виникла дуже давно і, незважаючи на формування і певне домінування більш розвинутих, займає стабільне місце в економічному житті, підтримуючи його розмаїття подібно розмаїттю живих організмів в природному середовищі.

Мале підприємство може займати більш або менш значну нішу в економіці країни, але воно є необхідною складовою будь-якої життєздатної соціально-економічної системи. В історії економічного життя відомі кейси, коли були спроби витіснення або прямої заборони такої моделі бізнесу. Наприклад, стратегія розвитку економічної системи соціалізму передбачала суворі обмеження малого підприємництва, допускаючи його тільки у формі кооперативів, яка мала певні схожі риси.

Однак подібні економічні політики, врешті-решт, призводили до значних проблем в економіці, таких як дефіцит певних товарів на локальних ринках, розширення безробіття і напруга на ринках праці, поширення монополізму і зростання цін на певних ринках. Крім суто економічних функцій, мале підприємство виконує важливі соціальні задачі, надаючи можливості для розширення прав і можливостей особистості, диверсифікації економіки та розвитку суспільства [1].

Виходячи із того, що мале підприємство є необхідною складовою життєздатної соціально-економічної системи, слід формулювати політику підтримки його функціонування і розвитку, використовуючи цю форму бізнесу як своєрідний запобіжник багатьох проблем в економіці і суспільстві.

Дослідженню проблематики малого підприємства присвячена обширна література. Значна кількість робіт вітчизняних фахівців присвячена дефініційним і теоретичним аспектам: трактуван-

ня поняття «мале підприємство», основні риси, притаманні малому бізнесу, його значення для розвитку соціально-економічних систем [2–5].

Автори виділяють такі особливості малого підприємництва:

- ✦ незалежність – керується власником або невеликою групою осіб, які безпосередньо беруть участь у щоденній діяльності підприємства;
- ✦ локальність – як правило, працює в межах місцевого або регіонального масштабу, хоча деякі малі підприємства можуть мати ширше охоплення через електронну комерцію;
- ✦ гнучкість – можливість адаптації до змін ринку завдяки меншому розміру та спрощеній структурі прийняття рішень [2–6].

Починаючи з фундаментальної роботи [1], яка витримала декілька видань і залишається актуальною, автори досліджують основні фактори, які впливають на розвиток цієї форми бізнесу. В [7] виділяються фінансові чинники впливу на розвиток малого підприємництва. Відмічається значення оподаткування, його спрощених форм для малих підприємств [8–10].

Проблема COVID-пандемії здійснила свій вплив на стан малого підприємництва, актуалізувавши дослідження на тему його ефективності та підтримки [11–13]. Достатньо уваги приділяється аналізу і моніторингу статистичних показників стану і динаміки малого підприємництва в Україні, в яких спостерігаються тенденції зростання цієї форми бізнесу [14]. Аналітики зазначають, що, попри війну, підприємці України мають позитивні плани щодо розширення бізнесу [15].

Аналіз сучасних публікацій свідчить про те, що дослідники переважно приділяють увагу суто економічним і правовим аспектам та чинникам малого бізнесу, які впливають на його розвиток. Регулювання і підтримка діяльності малого підприємництва зосереджені насамперед на створення відповідних економічних та інституціональних умов його функціонування.

Але внутрішнім факторам розвитку цієї форми підприємництва, до яких в першу чергу відносяться специфічні риси прийняття рішень, а поведінковим особливостям управління малим бізнесом приділяється значно менше уваги, осо-

бливо у вітчизняному науковому просторі. Підхід до аналізу цих питань для малого бізнесу майже не відрізняється від концептуальної моделі бізнесу, основаної на максимізації прибутку і оптимізації діяльності. Можна привести приклад такого підходу: «мале підприємництво – це типологічна форма підприємництва, заснована на прийнятті інноваційних рішень щодо раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, характеризується свободою вибору методів та форм менеджменту та здійснюється з метою максимізації прибутку» [2, с. 123].

Метою роботи є обґрунтування поведінкової моделі прийняття рішень у малому підприємстві, яка основана на використанні бізнес-фреймворків. Досягнення цієї мети обумовлює такі завдання дослідження: систематизація поведінкових особливостей прийняття рішень в малому бізнесі; аналіз відхилень від принципів раціональності і оптимізації діяльності, основаних на максимізації прибутку; обґрунтування використання фреймворків для формування моделі прийняття рішень у малому підприємстві.

Теоретичну базу цього дослідження складає методологія поведінкової економіки [16], концепція «поштовхів» [17], теорії раціонального вибору і прийняття рішень, концепції управлінських технологій та бізнес-моделей. Інформаційною базою дослідження слугують наукові та прикладні праці вітчизняних і закордонних учених, фахівців, аналітичні та статистичні матеріали відкритого доступу, у тому числі розміщені у мережі Інтернет. Були використані такі загальнонаукові методи обробки інформації, як аналіз та синтез, узагальнення, формалізація та систематизація.

Формально класифікація суб'єктів підприємства на малий, середній та великий бізнес здійснюється на підставі кількісних критеріїв: виробництво продукції, величина обігу і активів, чисельність персоналу, при цьому вони є достатньо схожими в європейських країнах. Але кількісні показники розмірів бізнесу обумовлюють ряд поведінкових відмінних рис малого і середнього бізнесу, які виділяються у прийнятті рішень і дотримання принципу раціональності. Трактуювання раціональності у прийнятті рішень має неоднозначні дефініції, яких можна розділити за такими принципами: оптимальність, достатність і нормативність. За першим принципом раціональним вважається найкраще рішення за наданих умов. Згідно з другим раціональний вибір той, що задовольняє людину, яка приймає рішення, забезпечує їй достатній результат, хоча і не найкращий. Нарешті, раціональним є вибір, який відповідає певним

нормам, які можуть існувати неформальні стандарти, соціально санкціоновані стереотипи і зразки поведінки у суспільстві. Інституціональній теорії запропонувала теорію обмеженої раціональності, яка виходить із того, що прийняття раціональних рішень наштовхується на інформаційні, когнітивні та інші обмеження [16].

Розглянемо модель малого підприємства з точки зору поведінкової економіки [17; 18], яка враховує «неекономічні» фактори, тобто такі, які безпосередньо не пов'язані із максимізацією прибутку (доходу) при прийнятті рішень суб'єктами підприємства. Перш за все, виділимо основні сфери прийняття рішень, в яких найбільш яскраво проявляються ці особливості: початок бізнесу, виникнення бізнес-ідеї; мета і критерії оцінки бізнесу; організація бізнесу; технології та методи ведення бізнесу.

Початок бізнесу, виникнення бізнес-ідеї. Класична модель бізнесу передбачає на початковому етапі стандартний інвестиційний аналіз, метою якого є оцінка прибутковості, окупності та ризикованості інвестиції, порівняння різних варіантів інвестування та вибір найкращого критерію в умовах певних обмежень економічного та неекономічного характеру.

Мале підприємство часто обумовлено традиціями, вже налагодженою практикою ведення тієї чи іншої справи, яка часто є родинною, успадкованою справою. В такій ситуації люди (члени родини), які вступають у свій працездатний вік, продовжують цей бізнес. Більш того, вони, як правило, вже беруть в ньому участь ще з дитинства, ще до того, як починають відповідати за нього або керувати окремими ланками роботи. Таким чином, початок бізнесу для них означає фактично його продовження.

Якщо розглядати виникнення власне бізнес-ідеї (будь-яка родинна справа колись і чомусь почалася), то у цьому мале підприємство також має особливості. Часто бізнес-ідеї суб'єктів малого підприємства пов'язані з їх професією, професійними знаннями та навичками, навіть хобі, інтересами та захопленнями. У таких ситуаціях людина, у якої виникла ідея почати свій бізнес, може навіть не розглядати сфери, які не відповідають таким параметрам. Скажімо, майстер-кухар навряд чи почне справу з пошиття одягу.

Якщо говорити про родинний бізнес, то важливу роль відіграє також певна компліментарність здібностей членів родини, щоб вони могли скласти цілісну команду для ведення того чи іншого бізнесу. Крім роботи, яка безпосередньо пов'язана із випуском у (продукцію, послуги), потрібні вест

загальне управління, займатися логістикою, продажами тощо. Поширеною практикою є підготовка юних членів родини вже до заняття певного місця, виконання певних функцій в родинному бізнесі: набуття певних навичок, отримання відповідної освіти тощо.

У малому підприємстві особливості виникнення бізнес ідей і початку бізнесу обумовлюють його мету та критерії оцінки.

Класичною метою бізнесу є отримання прибутку. Попри всі обмеження соціального, екологічного та іншого «неекономічного» характеру, прибуток залишається головною первинною метою великого та середнього бізнесу, яка і визначає його оцінювання. Безумовно, використовуються також інші критерії, які враховують згадані вище фактори. Широковідомі концепції соціально відповідального бізнесу [19; 20], сталого розвитку [21], SRI (соціально-відповідального інвестування) [22]. Але по суті вони диктують певні умови ведення бізнесу, орієнтують підприємства на дотримання норм і правил, виконання вимог, необхідних з точки зору досягнення певних цілей соціального характеру.

У малому підприємстві прибуток і неекономічні фактори знаходяться в іншому співвідношенні у рейтингу цілей. Тут прибуток є скоріш необхідною умовою ведення бізнесу, а його мета більш тісно пов'язана з життєвими цілями і пріоритетами суб'єктів малого підприємства – людей, які ведуть малий бізнес. Для них їх бізнес і спосіб життя взаємно обумовлюють один одного.

З одного боку, справа може виникнути зі способу життя. Скажімо, людина захоплювалася скелелазінням на рівні хобі, це сформувало певний спосіб її життя, який налаштований на це заняття і відображає його риси: схильність до мандрів, ризику, любов до природи, заняття спортом тощо. У подальшому це може зумовити вибір професії, наприклад, промисловий альпінізм. Далі вона відкриває свою справу з таким видом діяльності, залишаючи для себе своє улюблене заняття. Її родина розділяє з ним відповідний спосіб життя, також будучи в цьому бізнесі. У цьому випадку спосіб життя цієї людини та її хобі зумовили вибір бізнесу та його мету.

З іншого боку, малий бізнес може початися з прагматичної мети забезпечити певний дохід, але ця справа поступово розповсюджує свій вплив на всі сфери життєдіяльності людей, які його ведуть, формуючи їх спосіб життя. Особливо ярко це проявляється в таких видах діяльності, які пов'язані із природою та натуральними процесами. Життя фермера обумовлюється природними процесами

вирощування культур або худоби, хлібопекарство або виноробство також передбачають специфічні риси способу життя тощо. Слід підкреслити, що в таких сферах діяльності, які найбільш строго диктують свої обмеження на спосіб життя (таким, наприклад, є сільське господарство), мале підприємство займає стабільну нішу.

Отже, для малого підприємства прибуток є необхідною умовою ведення бізнесу, а метою є підтримка певного способу життя, який обирає людина, до якого вона прагне.

Організація бізнесу. Мале підприємство також має свої особливості, які мають «поведінкові коріння».

Перш за все, воно відрізняється обмеженою ієрархічністю управління. Це виражається 1) в малій кількості ланок ієрархії, реально не більше двох; 2) широких демократичних правах в управлінні всіх членів бізнесу. Виключенням є тільки наймані працівники, чисельність яких власники малого бізнесу намагаються скоротити, при тому, що, згідно з законодавством, вона є дуже обмеженою.

Друга особливість – це багатофункціональність працівників малого бізнесу. Вони, як правило, виконують або здатні виконувати не тільки свої функціональні обов'язки, але й інших працівників. Завдяки цьому працівники малого бізнесу здебільшого взаємозамінні. Так, власник невеличкої кав'ярні, як правило, спроможний зробити все самотужки: проводити касові операції, готувати каву, складати звітність, робити дрібний ремонт тощо.

Безумовно, є певні виключення із правила багатофункціональності. Зазвичай це зумовлено специфікою справи або унікальністю здібностей учасника бізнесу. Наприклад, у родинному пасічному бізнесі є дуже досвідчений бджоляр. Скоріш за все, він не буде вести облік і безпосередньо торговельні операції.

Наступна особливість організації малого бізнесу пов'язана з її структурою. Значною мірою це обумовлюється вищевказаними особливостями. Організаційна структура малого бізнесу є рихлою: вона формалізована нечітко або взагалі не формалізована. Але навіть якщо вона певним чином зафіксована у внутрішніх документах малого підприємства, це має умовний характер. У практиці вона реалізується у вигляді неформального розподілу обов'язків, який є дуже варіабельним, і налагоджених комунікацій учасників бізнесу. Ці комунікації забезпечують цілісність бізнесу, його дієвість і життєздатність за слабкої ієрархії і неформалізованої структури.

Технології і методи ведення бізнесу. Їх можна розділити на 2 групи за критерієм змісту: 1) ті, що

відносяться до виробничих процесів; 2) ті, що відносяться до управлінських процесів.

Перша група – це власно технології виробництва продукції, можна сказати – технічна сторона бізнесу. Друга група об'єднує технології і методи управління підприємством, включаючи бізнес-процеси, облік, аналіз, планування діяльності підприємства [23]. Хоча в літературі можна знайти різні варіанти визначення управлінських технологій, однак можна узагальнити їх спільну частину: у цілому під технологією управління розуміється комплекс методів і засобів опрацювання управлінської інформації з метою прийняття та реалізації управлінських рішень. Вона охоплює стратегію, тактику та техніку управління [24].

Великий бізнес широко використовує для управління діяльністю складні методи оптимізації, прогнозування, аналізу даних, різноманітні методи моделювання, ґрунтовний фінансовий та інвестиційний аналіз. Сучасні технології управління засновані на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, комп'ютерної техніки, спеціалізованого програмного забезпечення і обладнання, які забезпечують якість та оперативність управлінської діяльності (ERP-системи, бізнес-інжиніринг, ...) [25; 26].

Однак з точки зору малого підприємництва при всіх їх перевагах подібні технології мають 2 суттєвих недоліки: їх придбання і експлуатація потребують значних фінансових ресурсів і кваліфікованого, спеціально підготованого персоналу. Як правило, фірми, які займаються розробкою, поставкою відповідного обладнання для таких систем, організують і курси навчання для своїх клієнтів.

Ми звертаємо увагу на ці зрозумілі та очевидні моменти для того, щоб підкреслити проблематичність, якщо не неможливість, імплементації подібних технологій в діяльність малого бізнесу. До речі, вони і не зорієнтовані на цей сегмент споживачів. Такі технології, з одного боку, занадто ресурсоємні для малого підприємництва, а по-друге, мають «зайву» якість: задачі, для яких вони призначені, занадто великі (за масштабом) і складні (за змістом), не є характерними для малого бізнесу.

Управлінські технології у малому підприємстві по суті зведені до мінімуму, який зводиться до обов'язкових процедур обліку, звітності тощо. Водночас нормативними (законодавчими) вимогами можуть бути використання різного обладнання, програмного забезпечення тощо. Прикладами є касові апарати, програмні засоби, які забезпечують звітність і комунікацію з податковими органами тощо.

Слід також зазначити, що ситуація з управлінськими технологіями схожа за цими ознаками з виробничою сферою. Як правило, сучасні високо-ефективні виробничі технології для малого бізнесу є, з одного боку, малодоступними за їх вартістю і складністю, з іншого, занадто складними з точки зору експлуатації. Мале підприємництво орієнтовано скоріше на традиційні апробовані технології виробництва, досвіду і навичках їх використання, якими володіють учасники малого бізнесу.

Отже, в управлінні малим бізнесом задача оптимізації підмінюється завданням підтримки діяльності із задовільним рівнем її доходності, тобто отримання від бізнесу певного достатнього для підприємця доходу. Якщо в аналізі і оцінці діяльності крупного підприємства значну, якщо не головну роль грають відносні показники, які зіставляють доходи і витрати (рентабельність, ефективність тощо), то в малому бізнесі присутній зсув на користь абсолютних показників (дохід, витрати). Угода може бути високорентабельною, але малою за масштабом, тобто забезпечувати недостатній для підприємця об'єм доходу.

Отже, можна сказати, що принцип оптимальності в управлінні малим бізнесом замінюється принципом достатності, або задовільності. І це стосується і виробничих, і управлінських технологій.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє обґрунтувати припущення, що принцип раціональності в малому бізнесі реалізується як умова достатності (достатній рівень доходу, задовільна ефективність виробництва) або дотримання інституційної норми (підтримка традицій у веденні бізнесу, дотримання певних родинних правил або норм поведінки в спільноті). Орієнтація на традиції, апробовані рецепти, розповсюджені стандарти поведінки у веденні бізнесу надає стійкості і життєздатності малому підприємству, але одночасно несе загрозу застою, закріпленню ненайкращих практик, відторгненню новацій. Все це призводить у цілому до зниження ефективності економіки, падіння темпів зростання, уповільнення розвитку.

У зв'язку з цим мале підприємництво потребує розробки механізмів запобігання подібним загрозам шляхом підтримки прийняття найбільш ефективних рішень. Концепція «поштовхів» Р. Талера [18] стверджує, що людину потрібно підштовхувати до прийняття раціональних рішень і далі до їх реалізації, долаючи обмеженість волі. Виходячи із цього пропонується підхід до формування моделі прийняття рішень в малому підприємстві, який заснований на використанні бізнес-фреймворків.

Запозичений із IT-сфери термін «фреймворк» в програмуванні – це набір інструментів, бібліотек, концепцій і стандартів, який допомагає розробникам писати додатки з меншою кількістю «ручного» коду [27]. Застосовуючи це поняття до сфери управління бізнесом, певний набір фреймворків можна розглядати як поведінкову модель, яка забезпечує можливість використання більш продуктивних підходів, вимагаючи меншого рівня когнітивного навантаження від його користувачів. У сфері розробки програмного забезпечення фреймворки оптимізують процес написання ручного коду, а у сфері економіки і бізнесу фреймворки, або бізнес-фреймворки, допомагають прийняттю ефективних рішень, особливо в умовах невизначеності.

Отже, бізнес-фреймворк – це інструмент опису економічних закономірностей, який пропонує рішення і задає певний патерн поведінки. Поведінкову модель малого підприємництва можна представити як систему бізнес-фреймворків, які допомагають прийняттю рішень і таким чином визначають поведінку суб'єктів малого підприємництва.

ВИСНОВКИ

Виходячи із того, що мале підприємство є необхідною складовою життєздатної соціально-економічної системи, слід формувати політику підтримки його функціонування і розвитку, використовуючи цю форму бізнесу як своєрідний запобіжник багатьох проблем в економіці і суспільстві. Проведений аналіз дозволив виділити поведінкові особливості прийняття рішень в малому підприємстві при започаткуванні бізнесу і на стадії виникнення бізнес-ідеї; при визначенні мети і оцінюванні бізнесу; в організації, методах і технологіях ведення бізнесу. Проаналізовано відхилення від класичних принципів раціональності, таких як максимізація прибутку і оптимізація діяльності при прийнятті рішень у малому підприємстві. Обґрунтовано гіпотезу, що принцип максимізації прибутку в управлінні малим бізнесом заміщується принципом достатності або задовільності. Використовуючи концепцію поштовхів з метою підвищення раціональності поведінки економічних агентів і ефективності малого бізнесу запропонований підхід до формування моделі прийняття рішень, яка заснована на бізнес-фреймворках.

Вони представляють своєрідні елементарні патерни дій, які зумовлюють певний тип поведінки, спрямований на раціональні рішення. Таким чином послаблюються ресурсні і когнітивні обмеження, що притаманні малому підприємству.

Подальший розвиток цього підходу полягає у розробці і постійному оновленні бізнес-фреймворків для прийняття рішень у малому бізнесі, за допомогою яких можна прискорити і поширити впровадження нових ідей і підходів, методів ведення бізнесу, наукових розробок у сферу малого підприємництва. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Storey D. J. *Understanding The Small Business Sector*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315544335>
2. Міца В. В. Малий бізнес як суб'єкт економічної системи регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20. Ч. 2. С. 123–125.
3. Білик Т. О. Мале підприємство: розвиток та прибутковість. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 10. С. 78–84.
4. Колеснікова Г. В. Регулювання розвитку малого і середнього підприємництва: досвід зарубіжних країн для України. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 1 (47). С. 157–185.
5. Завадських Г. М. Стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2020. № 40. С. 115–125.
6. Завадських Г. М., Тебенко В. М., Терещенко М. А. Регіональні особливості розвитку малого підприємництва // *The 7th International scientific and practical conference – Modern science: problems and innovations* // (September 20–22, 2020). SSPG Publish, Stockholm, Sweden, 2020. P. 428–433.
7. Білорус О. Г. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу. *Банківська справа*. 2014. № 1. С. 14–18.
8. Токаренко В. В. Облік і оподаткування діяльності суб'єктів малого підприємництва. *Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ*. 2023. Вип. 4 (30). URL: <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/4/30.pdf>
9. Скрипник С., Лавров Р., Шепель І. Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://10.32782/2524-0072/2023-52-61>
10. Грановська І. В. сучасний стан розвитку оподаткування малого бізнесу в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємство*. 2021. № 3 (120). С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-18>
11. Haltiwanger J. C. Entrepreneurship during the COVID-19 pandemic: Evidence from the business formation statistics. *Entrepreneurship and Innovation Policy and the Economy*. 2022. Vol. 1. No. 1. P. 9–42.
12. Nostrand E. V. *Small Business and Entrepreneurship in the Post-COVID Expansion*. September 3, 2024.

- URL: <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/small-business-and-entrepreneurship-in-the-post-covid-expansion>
13. Васюта В. Б., Житник О. М. Особливості діяльності середнього та малого бізнесу в умовах пандемії COVID-19. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40>
 14. Романська О. Аналіз статистичних показників розвитку підприємництва в Україні у 2015 р. URL: <http://platforma-msb.org/analiz-statystychnyh-pokaznykiv-rozvytku-pidpryyemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>
 15. Попри війну 76 % підприємців планують розширення бізнесу в 2023 році – ЕВА // Укрінформ, 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3671001-popri-vijnu-76-pidpriemciv-planuut-rozsirennia-biznesu-v-2023-roci-eva.html>
 16. Simon H. A. Theories of bounded rationality. *Decision and organization*. 1972. Vol. 1 (1). P. 161–176.
 17. Талер Р., Санстейн К. Поведінкова економіка. Як покращити прийняття рішень щодо здоров'я, багатства і щастя. Київ : Наш Формат, 2019. 464 с.
 18. Thaler R. H., Sunstein C. R. *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press, 2008.
 19. Rasche A., Moon J., Morsing M. *Corporate Social Responsibility: Strategy, Communication, Governance*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 554 p.
 20. Біла С. О. Європейський досвід успішної практики соціальної відповідальності бізнесу: орієнтири для України // Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2 черв. 2017 р.). Київ : Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції ; Терен, 2017. С. 35–40.
 21. Sustainable development goals. URL: <https://www.undp.org/uk/node/12306>
 22. Іванова Т. В. Механізм соціально-відповідального інвестування на підприємствах. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 19. С. 160–163
DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.231976>
 23. Кириченко О. Сучасні аспекти та технології управління розвитком підприємств. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2 (66). P. 107–115.
DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-107-115>
 24. Онаць О. М., Островерхова Н. М., Попович Л. М., Шевцова М. Г. Громадсько-активні школи: управління та механізми розвитку : практич. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. С. 96–102.
 25. IT-Enterprise. URL: <https://www.it.ua/erp-system-it-enterprise>
 26. Єсіна О., Лінгур Л. Інжиніринг бізнес-архітектури підприємства для прогнозування соціально-економічних процесів. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 11-2. С. 124–130.
DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.38>
 27. Колесніков Д. Що таке фреймворк: пояснюємо простими словами. URL: <https://brainlab.com.ua/uk/blog-uk/shho-take-frejmwork-poyasnyuyemo-prostymy-slovamy>

REFERENCES

- Bila, S. O. "Yevropeyskyi dosvid uspishnoi praktyky sotsialnoi vidpovidalnosti biznesu: oriientyry dlia Ukrainy" [European Experience of Successful Practice of Social Responsibility of Business: Guidelines for Ukraine]. *Yevropeyski studii v Ukraini: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy*. Kyiv: Ukrainska Asotsiatsiia Vykkladachiv i Doslidnykiv Yevropeiskoi Intehratsii ; Teren, 2017. 35-40.
- Bilorus, O. H. "Finansovi ta hroshovo-kredytni chynnyky investytsiino-innovatsiinoho rozvytku maloho ta serednoho biznesu" [Financial and Monetary Factors of Investment and Innovation Development of Small and Medium-sized Businesses]. *Bankivska sprava*, no. 1 (2014): 14-18.
- Bilyk, T. O. "Male pidpryyemnytstvo: rozvytok ta prybutkovist" [Small Business: Development and Profitability]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 10 (2014): 78-84.
- Haltiwanger, J. C. "Entrepreneurship during the COVID-19 pandemic: Evidence from the business formation statistics". *Entrepreneurship and Innovation Policy and the Economy*, vol. 1, no. 1 (2022): 9-42.
- Hranovska, I. V. "Suchasnyi stan rozvytku opodatkuvannia maloho biznesu v Ukraini" [The Current State of Development of Small Business Taxation in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony. Seriya : Ekonomika ta pidpryyemnytstvo*, no. 3(120) (2021): 114-121.
DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-3-18>
- "IT-Enterprise". <https://www.it.ua/erp-system-it-enterprise>
- Ivanova, T. V. "Mekhanizm sotsialno-vidpovidalnoho investuvannia na pidpryyemstvakh" [The Mechanism of Socially Responsible Investment in Enterprises]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*, no. 19 (2021): 160-163.
DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.19.2021.231976>
- Kolesnikov, D. "Shcho take freimwork: poiasniuiemo prostymy slovamy" [What Is a Framework: We Explain in Simple Words]. <https://brainlab.com.ua/uk/blog-uk/shho-take-frejmwork-poyasnyuyemo-prostymy-slovamy>
- Koliesnikova, H. V. "Rehuliuвання rozvytku maloho i serednoho pidpryyemnytstva: dosvid zarubizhnykh krain dlia Ukrainy" [Regulation of the Development of Small and Medium-sized Enterprises: The Experience of Foreign Countries for Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no. 1(47) (2017): 157-185.

- Kyrychenko, O. "Suchasni aspekty ta tekhnologii upravlinnia rozvytkom pidpriemstv" [Modern Aspects and Technologies of Enterprise Development Management]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, no. 2(66) (2022): 107-115. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-107-115>
- Mitsa, V. V. "Malyi biznes yak subiekt ekonomichnoi systemy rehionu" [Small Business as a Subject of the Economic System of the Region]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2, no. 20 (2018): 123-125.
- Nostrand, E. V. "Small Business and Entrepreneurship in the Post-COVID Expansion". September 3, 2024. <https://home.treasury.gov/news/featured-stories/small-business-and-entrepreneurship-in-the-post-covid-expansion>
- Onats, O. M. et al. *Hromadsko-aktyvni shkoly: upravlinnia ta mekhanizmy rozvytku* [Socially Active Schools: Management and Development Mechanisms]. Kyiv: KONVI PRINT, 2019.
- "Popry viinu 76% pidpriemstiv planuiut rozshyrennia biznesu v 2023 rotsi - EVA" [Despite the War, 76% of Entrepreneurs Plan to Expand Their Business in 2023 - EVA]. *Ukrinform*, 2023. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3671001-popri-vijnu-76-pidpriemstiv-planuiut-rozsirennia-biznesu-v-2023-roci-eva.html>
- Rasche, A., Moon, J., and Morsing, M. *Corporate Social Responsibility: Strategy, Communication, Governance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Romanska, O. "Analiz statystychnykh pokaznykiv rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini u 2015 r." [Analysis of Statistical Indicators of the Development of Entrepreneurship in Ukraine in 2015]. <http://platformamsb.org/analiz-statystychnykh-pokaznykiv-rozvytku-pidpriemnytstva-v-ukrayini-u-2015-rotsi/>
- "Sustainable development goals". <https://www.undp.org/uk/node/12306>
- Simon, H. A. "Theories of bounded rationality". *Decision and organization*, vol. 1 (1) (1972): 161-176.
- Skrypnyk, S., Lavrov, R., and Shepel, I. "Oblik i opodatkovannia subiektiv maloho pidpriemnytstva" [Accounting and Taxation of Small Business Entities]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 52 (2023). DOI: <https://10.32782/2524-0072/2023-52-61>
- Storey, D. J. *Understanding The Small Business Sector*. 2016. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315544335>
- Taler, R., and Sanstein, K. *Povedinkova ekonomika. Yak pokrashchyty pryiniattia rishen shchodo zdorovia, bahatstva i shchastia* [Behavioral Economics. How to Improve Decision-making for Health, Wealth and Happiness]. Kyiv: Nash Format, 2019.
- Thaler, R. H., and Sunstein, C. R. *Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness*. Yale University Press, 2008.
- Tokarenko, V. V. "Oblik i opodatkovannia diialnosti subiektiv maloho pidpriemnytstva" [Accounting and Taxation of Small Business Entities]. Vinnytskyi torhovelno-ekonomichnyi instytut DTEU. 2023. <http://www.vtei.com.ua/doc/2023/konf2203/4/30.pdf>
- Vasiuta, V. B., and Zhytnyk, O. M. "Osoblyvosti diialnosti serednoho ta maloho biznesu v umovakh pandemii COVID-19" [Features of the Activity of Medium and Small Businesses in the Conditions of the COVID-19 Pandemic]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 33 (2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-40>
- Yesina, O., and Linhur, L. "Inzhynirynh biznes-arkhitektury pidpriemstva dlia prohozuvannia sotsialno-ekonomichnykh protsesiv" [Engineering Business Architecture of the Enterprise for Forecasting Socio-economic Processes]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, no. 11-2 (2020): 124-130. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/11.38>
- Zavadskykh, H. M. "Stan i tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini" [State and Trends of Small Business Development in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnologichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, no. 40 (2020): 115-125.
- Zavadskykh, H. M., Tebenko, V. M., and Tereshchenko, M. A. "Rehionalni osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva" [Regional Features of Small Business Development]. *The 7th International scientific and practical conference - Modern science: problems and innovations?*. Stockholm, Sweden: SSPG Publish, 2020. 428-433.